

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü

Dr. Niyazi Altunya
Ali Kınacı

telgrāfhane
yayınları

Kuruluşunun 77. Yılına Armağan

İçindekiler

ÖNSÖZ	7
I. GİRİŞ YERİNE.....	9
II. HASANOĞLAN KÖY ENSTİTÜSÜ'NÜN AÇILMASI.....	11
III. YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ'NÜN HUKUKSAL DAYANAĞI.....	19
IV. YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ'NÜN KURULUŞ VE GELİŞİMİ.....	24
V. YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ ÖĞRENCİLERİ.....	29
VI. YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ ÖĞRETMENLERİ.....	32
VII. YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ PROGRAMLARI	36
VIII. YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ'NÜN YÖNETİMİ.....	43
IX. YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ YÖNETİM KURULU.....	46
X. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	49
KAYNAKÇA.....	56
EKLER.....	59
<i>EK: 1 YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ ÖĞRETİM ELEMENLARI VE ÖĞRETMENLERİ.....</i>	<i>59</i>
<i>EK: 2 YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ MEZUNLARI.....</i>	<i>63</i>
<i>EK: 3 YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ BİTİRME DENEMELERİ/TEZLERİ</i>	<i>69</i>
<i>EK: 4 YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ DİPLOMASI.....</i>	<i>76</i>

ÖNSÖZ

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü; köy enstitülerine öğretmen, köyde ilköğretime denetmen, başöğretmen ve diğer uzman elemanları yetiştirmek, köy araştırmalarına merkez olmak üzere 1942 yılında Hasanoğlan Köy Enstitüsü içerisinde, aynı yönetim altında kurulan üç yıllık öğrenim veren, türünde tek yükseköğretim ve araştırma kurumudur.

Kurucu *İsmail Hakkı Tonguç*'un "köy enstitülerinin beyni ve kalbi" dediği bu önemli kurum, köy enstitülerini üstün başarı ile bitiren kız ve erkeklerden, hem kendi öğretmen kurullarınca hem ortak bir sınavla seçilenleri alıyordu. Bu gençler, MEB ve diğer kurumların yetkin öğretmen, yönetici ve uzmanları ile Ankara'daki fakülte, enstitü ve yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanları tarafından kuram ve uygulamalı eğitimle yetiştiriliyordu.

Ne ki bu Enstitü, MEB'de değişen yönetimce 1947 sonlarında kapatıldı. Üç dönem mezun veren Yüksek Köy Enstitüsü'nü 213 kişi bitirdi. Öğrenimi süren diğer öğrenciler başka yükseköğretim kurumlarının birinci sınıflarına dağıtıldı.

Kısa ömründe eğitim tarihimizde derin izler bırakan Yüksek Köy Enstitüsü'nü, kuruluşundan 77, kapatılışından 72 yıl sonra yeni kuşak eğitimi kamuoyuna tanıtmak istedik. Bu özgün deneyimi bilmek, gerçekten yeni eğitim arayışında olanların da işine yarayabilir.

Bu kitapçığın yayımlanmasını sağlayan İsmail Hakkı Tonguç Belgeliđi Vakfı'nın saygıdeğer yöneticilerine teŐekkür eder, saygı ve Őükran duygularımızı sunarız.

Nisan 2018

Yazarlar

I. GİRİŞ YERİNE

Kurucu İsmail Hakkı Tonguç diyor ki:

Yüksek Köy Enstitüsü; Köy Enstitülerine tarım, yapıcılık, güzel sanatlar, ev idaresi öğretmeni, köy okulları için gezici başöğretmen ve bölge okulu öğretmeni, bölge ilköğretim müfettişi yetiştirmek; köy incelemelerine merkez teşkil etmek; köy okullarını ve enstitülerini ilgilendiren türlü konular üzerinde bilimsel araştırmalar ve deneyler yapmak ve bunları, ilgililerin faydalanacakları şekilde değerlendirmek üzere, Ankara'ya 32 kilometre uzaklıkta Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde 1942-43 ders yılında açılmış, öğrenim süresi üç yıl olan yüksek dereceli bir kurum.

Buraya köy enstitüsü mezunları arasından öğretmenler kurulu kararı ile aday seçilmiş olanlar, giriş yoklamasına tabi tutularak alınmışlardır.

Yüksek Köy Enstitüsü'ndeki öğrencilere şu bilgi ve yetenekler kazandırılmaya çalışılmıştır: **a)** Genel bilgi, **b)** Pedagojik kültür, **c)** Sanat kültürü, **d)** Tarım kültürü, **e)** Güzel sanatlar kültürü, **f)** İdare ve teftiş tekniği, **g)** Köy araştırmaları tekniği.

Öğrenciler, ikinci sınıftan itibaren: **a)** Sanat ve yapıcılık, **b)** Güzel sanatlar, **c)** Köy ev ve el sanatları, tarımla ilgili kollara ayrılarak her biri ayrıldıkları kollara göre öğretmenlik yapabilecek duruma getirilmeye çalışılmıştır.

Gerçek ihtiyaçtan doğan ve orijinal çalışmaları ile başarılar sağlama muvaffak olan bu kurumun öğretmen kadrosu; Ankara'daki yüksekokullarda (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ziraat Enstitüsü,

Gazi Eğitimi Enstitüsü, Devlet Konservatuvarı, Siyasal Bilgiler Okulu) ve Talim ve Terbiye Heyeti'nde görevli uzmanlar arasından seçilmiş öğretmen, doçent ve profesörlerden teşkil edilmişti. Üniversite rektörlüğü yapmış olan **Prof. Hikmet Birand**, İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilen **Yunus Kâzım Köni** ve **Ferruh Samır**, Bakanlık mevkiine çıkmış bulunan **Prof. Muhlis Ete** gibi kişiler de bu kadroda yer almışlardı. Değerli ve tanınmış hocaların öğretmenlik ettikleri Yüksek Köy Enstitüsü, müstait (yetenekli) köy çocuklarını en kestirme yoldan yükseköğrenime kavuşturan tek kurumdu. Burada demokratik eğitimin ana ilkeleri uygulanmak suretiyle öğrenciler yaratıcı çalışmalarına sevk ediliyor; kişilik sahibi yurttaşlar olarak yetiştiriliyorlardı.

Gelenekçi okula taraftar olanlar, köy çocuklarının yükseköğrenime kavuşmalarını istemeyenler, demagog politikacılar, bu canlı kuruma karşı tepki göstermeye başladıkları için müessese R. Şemsettin Sirer'in Millî Eğitim Bakanlığı zamanında kapatılarak öğrencileri başka öğretmen okullarına nakledilmiş (1947-48), böylece hem köy eğitimini ilgilendiren bilimsel çalışmalara son verilmiş hem de müstait (yetenekli) köy çocuklarının yükseköğrenim kaynağı kurutulmuştur.

Bakanın bu şahsi ve fevri hareketinin zararları şunlar olmuştur: **1)** Köy Enstitüleri, bilhassa tarım, yapıcılık ve güzel sanatlarla ilgili derslerin yetkili öğretmenlerinden mahrum kaldılar. **2)** Köylerde açılan yeni okullarda çalışan eğitimci ve öğretmenler, bu okulların özelliklerine ve çalışma tekniklerine vâkıf gezici başöğretmenlere ve bölge ilköğretim müfettişlerine kavuşamadılar. **3)** Köy eğitimini ilgilendiren bilimsel çalışmalar kısırlaştı. **4)** Müstait (yetenekli) köy çocukları için normal ve kestirme yükseköğrenim yolu kapanmıştır.

Türkiye'de köy okulları faaliyette bulunduğu müddetçe Yüksek Köy Enstitüsü ihtiyacı, daima kendini duyuracaktır. Nitekim son yıllarda uzman sıfatıyla memleketimize getirilen yabancı eğitimci, bu ciheti raporlarında belirtmişlerdir.

(Tonguç, 1952: 543-544)

II. HASANOĞLAN KÖY ENSTİTÜSÜ'NÜN AÇILMASI

Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde; Öğretmenlik, Sağlık Memurluğu kolları ile Yüksek Köy Enstitüsü, Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursu, Uygulama İlkokulu aynı yönetim altında bir bütündü. Onun için asıl konuya, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nü bütünüyle kısaca tanıtarak başlamak daha doğru olacaktır.

Açılış Hazırlıkları

Hasanoğlan Köy Enstitüsü, 1944 yılına kadar açılan 20 köy enstitüsünün, kuruluş sırasına göre 15'incisidir.

Ankara'da bir Köy Enstitüsü kurulması ilke olarak benimse-nince ona uygun bir yer aranmaya başlandı. İlköğretim Genel Müdürü *İsmail Hakkı Tonguç*'un başkanlığında, Bakanlık Sağlık Başmüfettişi *Dr. Celal Otman*, Bakanlık Müfettişi *Hayrullah Örs*, Ankara Millî Eğitim Müdürü *Rahmi Vidinel*, Ankara İlköğretim Müfettişi *Ali Rıza Tümer*'den oluşan bir komisyon; Ankara'nın Ayaş, Balâ, Çubuk, Elmadağ, Kırıkkale, Kızılcahamam köyleri-nin arazileri üzerinde yaptığı uzun incelemeler sonucunda Kü-çük Yozgat (Elmadağ) bucağına bağlı, Ankara'ya 34 kilometre mesafedeki *Hasanoğlan köyünü*; arazi, su kaynağı, ulaşım bakımından Köy Enstitüsü kurmaya elverişli buldu ve görüşünü 10 Nisan 1941 tarihli raporla Millî Eğitim Bakanı *Hasan-Âli Yücel*'e ilette. Bakan "olur" verince kuruluş çalışmalarını hızla yürütmek üzere komisyon üyelerinden Ali Rıza Tümer geçici olarak görev-

lendirildi (*Hasanoğlan... Arşivi*).

Yapılacak ilk iş, Hasanoğlan'da kurulacak Köy Enstitüsü için arsa ve arazi sağlamaktı. Köy ihtiyar heyeti, istasyonla köy arasındaki bir buçuk kilometrelik alanda bulunan 116 aileye ait 147 parçadan oluşan 1.328 dönümlük araziye önerdi. Bakanlık bu arazinin 600 dönümlük bir bölümünü 9.105 liraya arsa olarak satın aldı. "Hamurbasan" denen bu yer, terk edilmiş, verimsiz, gübre, çer çöp atılan ve tek ağaç bile bulunmayan bir alandı.

Köy Enstitülerinin projeleri, mimarlar arasında açılan yarışma sonucu hazırlatılıyordu. Hasanoğlan Köy Enstitüsü proje yarışmasının jürisi; İlköğretim Genel Müdürü *İsmail Hakkı Tonguç*'un başkanlığında Millî Eğitim Bakanlığı Başmüfettişi Tıp Doktoru *Celal Otman*, Talim ve Terbiye Kurulu üyesi *Prof. Dr. Enver Ziya Karal*, Bayındırlık Bakanlığı temsilcisi Yüksek Mimar *Hüsnü Tümer* ve Mimarlar Birliği temsilcisi Yüksek Mimar *Hüseyin Kara*'dan oluşmuştu. Yarışmayı, Yüksek Mimarlar *Kemal Ahmet Arû*, *Orhan Safa* ve *Adnan Kuruyazıcı*'nın birlikte hazırladıkları proje kazanmış, sonuç 4 Temmuz 1941 günü açıklanmıştır (Dönmez, 1945).

Projeyi, belirlenen yere Macar asıllı Usta Öğretici Teknisyen *Sili Layoş* uygulamıştır.

"Bebeler" ve Yapılar

Bu büyük ölçekli Enstitü'nün yapıları, daha önce kurulan 14 enstitüden öğretmen ve usta öğreticilerinin rehberliğinde gönderilen ve yaşları genellikle 13-17 arasındaki öğrencilerle eğitmen adaylarından oluşan 30-40 kişilik yardım ekiplerince yapılacaktı. İlk binanın temelini, orada hazır (konuk) olarak bulunan Kepirtepe Köy Enstitüsü öğrencileri atmıştır. Temele ilk harcı ise, İlköğretim Genel Müdürü *İsmail Hakkı Tonguç*'un yardımcısı Şube Müdürü *Ferit Oğuzbayır* koymuştur. Gözlemcilere göre başlangıç

tam bir coşku ve seferberlik ruhu ile olmuştur (Özkucur, 1985: 121-122). Hasanoğlan köylülerine göre “bu bebeler, bu dev binaları yapamazlardı.” Bunu söyleyenler, on beş yirmi gün sonra yapılar yükselince sonucu şaşkınlıkla izlemişlerdir (Engin, 1944).

O sırada İkinci Dünya Savaşı, Trakya sınırimıza dayanmış, oradaki illerin bazı kamu hizmet yerleri başka illere taşınmıştı. Bu arada boşaltılan Kırklareli/Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün 266 öğrencisi (22'si kız) de başlarında 17 öğretmenle Hasanoğlan'a gönderildi. 18 Nisan 1941 günü kişisel eşyaları ile Hasanoğlan köyüne gelen Kepirtepeliler, burada kurulacak Enstitü'nün bir süreliğine konuk öğrencileri oldular. Kepirtepeliler, Hasanoğlan Köyü İlkokulu'na, köy camisine ve boş bulunan köy evlerine (kiralananarak) yerleştirildi. Bu öğrenciler, derslerine devam ederken, kaldıkları evlerinin, köy ortak yerlerinin (çeşme, yunak gibi) bakım ve onarımını da yaptılar.

Kepirtepelilerin ardından, öteki 13 Enstitü'den dönüşümlü olarak gelen yardım ekipleri de birer bina yapıp gittiler. Yapı çalışmaları yarış havasında yürütülüyordu. Yöneticiler ve ekip rehberi öğretmenler, öğrencilerin gece ay ve lamba ışığında, bazen yalın ayaklarıyla harç kararak çalışmalarını zor engelliyorlardı. Bu çocuk ustalar ve işçiler yaşça küçüktü; üstelik o yıllarda ülkede açlık, bulaşıcı hastalık kol geziyordu (Güneri, 2004/Özkucur, 1985).

Hasanoğlan'daki yapım çalışmaları, yine başka enstitülerden gelen ekiplerce ileriki yıllarda da sürdürüldü. Bu Enstitü'nün yakın çevre enstitülerden nakil aldığı ve yeni kaydettiği öğrencilerle burada açılan Eğitim Kursu, Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileri daha yetişkin işgücünü oluşturuyordu.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde ilk yıl (1941) 22 bina yapıldı. Yapılması hedeflenen 125 binadan, beş yıl içinde 63'ü yapılabildi (Engin, 1944/Özkucur, 1990). Çünkü 1946'dan sonra Enstitüler-

de yapım işleri durdu, yıkım süreci başladı. Açılması düşünülen Yüksek Köy Enstitüsü ve diğer uygulamalar için çok bina yapılması kararlaştırılan Hasanoğlan Köy Enstitüsü binalarının yarısı yapılabildi.

Öteki enstitülerden gelen yardım ekiplerinin çalışmaları, ekonomik katkı yanında eğitim açısından da büyük değer taşıyordu. Yapım görevini başarıyla bitiren öğrencilere ödül olarak on, on beş günlük ücretsiz yurt gezisi yaptırılıyordu. Böylece öğretmen adayı köy çocuklarına, hiç görmedikleri değişik yurt köşelerini görüp kendi yöreleriyle karşılaştırma olanağı sağlanıyordu. Enstitülerde treni, denizi, balığı ilk kez gören öğrenciler çoğunlukta idi. Ekiplerdeki öğrenciler, diğer ekiplerin kendi yörelerinden getirdikleri halk kültürünü, oyunu, müziği vb. de öğreniyorlardı. Yurtseverlik, dostluk, kardeşlik, dayanışma için bu karşılaşmalar, bulunmaz eğitim fırsatları yaratıyordu. İşte, bugün lafi edilip gerçekleştirilemeyen değerler eğitimi böyle yapıyordu.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü Öğrencileri

Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde öğretim, konuk Kepirtepeliler'le başlamıştı. Bu Enstitüsü, bölgesine giren Ankara, Çankırı, Kırşehir köylerinden öğrenci almaya başladı. Bu illerden, daha önce açılan Eskişehir/Çifteler, Kastamonu/Gölköy, Kayseri/Pazarören Köy Enstitülerine girmiş olanlar hemen buraya nakledildiler. Enstitü'de öğrenci sayısı 1945'te 1.054'ü bulmuştu.

Hasanoğlan Köy Enstitüsü, 1941'de açıldığı hâlde, önce açılan Enstitülerden nakil aldığı için ilk mezunlarını 1943'te vermiştir. Bu Enstitü, Köy Enstitülerinin tümünden kapatıldığı 1953-54 öğretim yılı sonuna kadar 678 (56'sı kız), ilköğretmen okulu olduğu 1954-1976 yılları arasında da 4.010 (644'ü kız) ilkokul öğretmeni yetiştirmiştir (EK: 2).

Üretim ve Eğitim

Köy Enstitülerinde üretim süreci içinde, yaptırarak yaşatarak uygulanan eğitimin, temel bir ilke olduğu biliniyor. Bu ilke, hem küme (ekip) çalışmalarıyla birlikte hem de bireysel etkinliklerle uygulanmıştır. Söz konusu ilkelere kuşkusuz Hasanoğlan'da da uyulmuştur.

Hasanoğlan, tipik Orta Anadolu toprak ve iklim özelliğine sahipti. Enstitü toprağında öğrenciler tarafından 80 santimetre derinliğinde kirizma yapılarak çevre çam, ardıç, akasya gibi orman ve süs bitkileriyle donatıldıktan başka, tarla ve bahçe tarımı, küçük ve büyükbaş hayvan üretimi de başarıyla yapılmıştır. Enstitü'de ilk iki yılda 4 bin fidan dikilmiştir. Daha ilk bir buçuk yılda koyunlardan 145 sağlıklı kuzu elde edilmiş, çeşitli büyük ve küçükbaş hayvan üretiminin en iyi örnekleri verilmiştir. 1945'te Enstitü'de 430 koyun, 17 sığır, 8 at, 5 katır, 135 kümes hayvanı bulunmaktaydı (*Engin, 1944*).

Enstitü'nün kitaplığı, spor ve müzik etkinlikleri, Yüksek Köy Enstitüsü açıldıktan sonra daha da gelişmiştir. Enstitü'de Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinin yaptığı ve çok verimli kullanılan bir *Açıkhava Tiyatrosu* da bulunmaktaydı.

Yönetici ve Eğitici Kadro

Hasanoğlan Köy Enstitüsü daha başlangıçta yönetici ve öğretmen kadrosunun oluşturulmasında oldukça titiz davranıldığı anlaşılıyor. Çünkü burası diğerlerine örnek olacak, Yüksek Köy Enstitüsü de burada açılacaktı.

Hasanoğlan'a, ilk geçici görevli Ali Rıza Tümer'den sonra art arda *Mehmet Tuğrul, Mustafa Güneri* vekil müdür olarak görevlendirilmiş, 4 Ocak 1942'de Afyon Millî Eğitim Müdürü *Mustafa Lütfi Engin*, müdür olarak atanmıştı. 10 Temmuz 1943'te, onun yerine de daha deneyimli olan Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitü-

sü Kurucu Müdürü *Hürrem Arman* getirildi. 8 Şubat 1945'te de müdürlüğe Çifteler Köy Enstitüsü Müdürü *M. Rauf İnan* atandı. İnan'ın, politik nedenlerle geri hizmete çekilmesiyle yerine, 19 Ağustos 1946'da Kastamonu Göl Köy Enstitüsü Müdürü *Ali Doğan Toran* getirildi. Ondan sonra, 27 Aralık 1946'da *Fevzi Ertem*, 20 Mart 1949'da *Kemal Üstün*, tasfiye dönemi müdürleri olarak atandılar (*Hasanoğlan... Arşivi*).

Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğretmenlerinin büyük çoğunluğu yükseköğrenim görmüş, deneyim kazanmış kişilerdi. Özellikle, enstitülerin dayandığı "iş ve üretim" ilkelerini uygulamaya koymada Tarım Baş *İzzet Palamar*, Yapı-Sanat Baş *Mustafa Güneri*, Müzik Baş *Mehmet Öztekin*, Beden Eğitimi Baş *Sıtkı Şanoğlu* gibi öğretmenler, alanlarında epeyce deneyim kazanıp uzmanlaşmışlardı. Enstitü'de, Yüksek Köy Enstitüsü ve Sağlık Kolu'nun açılmasıyla bunlara, alanlarında yetkin başkaları da eklendi.

Enstitüye Bağlı Diğer Kurumlar

Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde çok kısa zamanda büyük atılımlar yapıldı. Her enstitüde olduğu gibi burada da Köy Eğitimi Yetiştirme Kursu açıldı (*Uyar*, 2000: 178). Aralık 1942'de başlatılan "Köy Enstitüsü Öğretmenliği Kursu" nun, Haziran 1943'te üç yıllık *Yüksek Köy Enstitüsü*'ne dönüşmesi, Sağlık Memurluğu bölümünün açılması (10 Ocak 1944), kurumun yapısını ve görevlerini genişletti (*Hasanoğlan... Arşivi*). Yine bu Enstitü'de, eski ilköğretim müfettişleri, köyde eğitimle ilgili kurslardan geçirilmiş ve bunlar Köy Enstitü Sistemini yakından tanımaları için yapı işlerinde de çalıştırılmıştır (*Dönmez*, 1945/ Ateş, 1945).

Hasanoğlan Köy Enstitüsü "Uygulama Okulu", ülke ölçeğinde örnek olacak biçimde planlanmıştı. Hayli geliştirilen bu okul, evrimini tamamlayamadan yozlaştırıldı (*İlköğretim*: Sayı 189-191, 15 Ekim 1945).